

I. Opis celu badań i rodzajów badań podstawowych

Projekt zakłada badanie tematyki związanej z zagadnieniem sprawności polskiego postępowania karnego i jego kosztów, a także ich wzajemnych relacji. Projekt stanowi oryginalne opracowanie badawcze z zakresu nauki prawa karnego procesowego. Prowadzone badania mają nie tylko charakter teoretyczny, ale w konsekwencji mogą okazać się również pomocne w wymiarze praktycznym. W odniesieniu do aspektu teoretycznoprawnego należy wskazać, że zarówno w doktrynie jak i w judykaturze nie ma zgodności co do zakresu i definicji pojęcia sprawności postępowania karnego. Niektórzy autorzy przyznają omawianemu postulatowi status naczelnej zasady procesowej albo zaliczają ją do zasady koncentracji, inni wskazują, że jest ona elementem zasady uczciwego procesu. Brak porozumienia widoczny jest również w nazewnictwie, bowiem istnieje spór co do tego, czy właściwym jest posługiwanie się terminem szybkość czy sprawność postępowania karnego. W związku z tym należy stwierdzić, że stan tej niepewności, sprzeczności i kontrowersji wokół uwarunkowań prawnych omawianego postulatu, zdecydowanie powinien zostać uporządkowany i w miarę możliwości doprecyzowany. Nadto ważne jest ustalenie czy koszty stanowią czynnik warunkujący sprawność postępowania i czy wpływają na zakres i formę prowadzonych czynności w ramach konkretnych postępowań. **Uzyskanie eksperckiej wiedzy (na podstawie przeprowadzonych badań metod delfickich) na temat badanego zagadnienia może okazać się cenne dla nauki prawa karnego oraz stanowi prognozę wpływu kosztów na sprawność postępowania karnego w długoterminowej perspektywie czasowej.**

Badania będące przedmiotem niniejszego projektu nie mają na celu bezpośredniego praktycznego zastosowania lub uytwardzenia, niemniej jednak wyniki mogą mieć również znaczenie dla praktyki tworzenia i stosowania prawa. Brak wystarczających danych, a w konsekwencji przedmiotowych analiz dotyczących całkowitych kosztów postępowania powoduje brak wpływu na potencjalną sprawność procesu. Wobec tego badania funkcjonujących regulacji prawnych oraz wykształconej na ich podstawie praktyki służyć mają do poprawy ich jakości i zmniejszenia sprawności postępowania dowodów. Ogólny proces proponowanych badań obejmuje identyfikację celów badań, weryfikację hipotez i stawianych pytań, przegląd literatury, analizę i interpretację zgromadzonych materiałów. **Podstawowym celem badań** jest określenie modelu (metod) kalkulacji kosztów ponoszonych przed sądem I instancji (z uwzględnieniem kosztów postępowania przygotowawczego), a także ustalenie wpływu kosztów na sprawność postępowania. Proces kalkulacji sprawności i wyprowadzenie na jego podstawie odpowiednich wniosków jest jednak na tyle skomplikowany, że w odniesieniu do osiągnięcia celu głównego konieczne jest wyznaczenie celów dodatkowych, a mianowicie ustalenie:

- zakresu pojęcia sprawności postępowania,
- znaczenia i roli kosztów w procesie oraz ich wpływu na podejmowane przez organy procesowe decyzje (forma i rodzaj prowadzonych czynności; polityka funkcjonowania organów procesowych),
- grup kosztów i oszacowanie ich wysokości,
- pozostałych czynników warunkujących sprawność postępowania karnego (zarówno o charakterze legislacyjnym, prawnym, praktycznym, oraz organizacyjnym),
- zakresu i rodzajów czynności wchodzących w zakres poszczególnych procesów celem ustalenia na jakim ich etapie dochodzi do ich nieuzasadnionego wydatkowania i generowania zbędnych kosztów (biorąc również pod uwagę położenie terytorialne sądu),
- okoliczności czy wykazywane przez organy procesowe koszty pokrywane są z tymi, które są rzeczywiście ponoszone.

Badania, które zamierza się przeprowadzić w ramach projektu będą obejmowały zarówno **badania jakościowe jak i ilościowe**. Wobec skomplikowania i złożoności analizowanego zagadnienia, badania będą polegały na wykorzystaniu **triangulacji metod badawczych**, która charakteryzuje się realizacją kilku metod badawczych a następnie porównywaniem i ocenianiem ich wyników:

- **badania dokumentacyjne aktów dowodowych**, polegające na analizie konkretnych aktów sprawności i weryfikowaniu czynności w nich przeprowadzanych, czasu ich trwania oraz związanych z nimi kosztów,
- badania sondażowe za pomocą tzw. metody delfickiej (**ang. Delphi Method**) – przeprowadzone zostaną wśród ekspertów na co dzień zajmujących się stosowaniem i tworzeniem prawa, w tym przedstawicieli Rządowego Centrum Legislacji, Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Finansów, sądziów, prokuratorów, dyrektorów sądów oraz adwokatów i radców prawnych. Celem badania jest **uzyskanie opinii i prognoz ekspertów na temat roli i znaczenia kosztów w postępowaniu karnym a także jego sprawności i postępowania ich wzajemnych relacji**. Badanie metod delfickich polega na rozesłaniu respondentom kwestionariusza ankietowego a następnie na otrzymaniu od nich informacji zwrotnej. Na tej podstawie formułuje się wstępne wnioski i dokonuje się ich analizy, a następnie opracowane konkluzje wraz z nowymi pytaniami ponownie rozsyła się respondentom (badanie obejmuje **co najmniej dwie rundy wysyłanych ankiet**),
- **badania desk research** polegające na metodzie krytycznej analizy literatury przedmiotu oraz raportów Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Ministerstwa Sprawiedliwości (Departament Strategii i Deregulacji Departamentu Sądów, Departament Organizacji i Analiz Wymiaru Sprawiedliwości, Departamentu Budżetu i Efektywności Finansowej), Europejskiej Komisji na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości, Krajowej Rady Sądownictwa, organizacji, fundacji i stowarzyszeń prowadzących badania w przedmiotowym zakresie, a także innych istniejących i dostępnych danych, ich scalaniu i przetwarzaniu,
- **badania za pomocą metody studium przypadków (ang. Case Study Method)** - przy wykorzystaniu tej metody zostaną poddane analizie wybrane sprawy karne prezentujące zarówno przypadki spraw standardowych jak i skrajnych. Celem jest określenie powtarzających się prawidłowości jak i odmienności, a także potencjalnych błędów.

II. Powody podjęcia tematyki badawczej

Uzasadniają wybór tematu należy podkreślić, że z uwagi na fakt, że prawo należy traktować jako zjawisko społeczne szczególnego rodzaju, niezbędnym jest prowadzenie **badania nad czynnikami dotyczącymi kształtowania przepisów prawnych**

oraz zwizków z praktyk ich stosowania. Podstawowym zadaniem ustawodawcy jest dostosowywanie obecnie funkcjonujących regulacji prawnych do permanentnie zachodzących zmian życia społecznego, politycznego i gospodarczego. Ponadto z uwagi na fakt, że **zjawiska prawne mają charakter masowy, można dostrzec ich powtarzalność**, a na tej podstawie określić ich prawidłowości, dając wyrazić się w postaci **hipotez statystycznych** na podstawie próby losowej.

Czym jednak jest sprawny proces powołania i w jaki sposób można go zmierzyć? Czy, jak twierdzą niektórzy autorzy, proces karny jest rzeczywiście zbyt kosztowny i nieefektywny, a jeśli tak, to jakie są tego przyczyny? Dokonując obserwacji aktualnych problemów nie tylko prawa karnego, ale i wymiaru sprawiedliwości w ogóle, należy zdecydowanie stwierdzić, że jednym z największych i najbardziej dolegliwych z nich jest **przewlekłość postępowania**. Tylko sprawne działanie organów procesowych stwarza możliwość do sprawiedliwego rozpatrywania spraw z zachowaniem konstytucyjnego prawa jednostki do szybkiego i rzetelnego procesu karnego. Proces przewlekły to nie tylko proces, który stanowi odmowę wymierzania sprawiedliwości ("*Delayed justice - no justice*"), ale to również proces generujący wysokie koszty. **Aspekty finansowe wchodzi w zakres zarówno oceny skutków regulacji (przeprowadzanie efektywnych reform) i stanowi priorytetowy element wdrażania nowych rozwiązań prawnych i przewidywania ich następstw (kosztów i korzyści), jak i stanowi nieodłącznym elementem funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, a w dalszej perspektywie – toczącego się procesu sądowego.** Warto również dodać, że w ramach oceny skutków regulacji wykorzystuje się metody ekonomicznej analizy prawa (*Law & Economics*), które umożliwiają badanie rzeczywistych skutków reform i zapewniają pragmatyczne podejście do tworzenia i stosowania prawa.

Kwestia kosztów ma wyjątkowo ważne znaczenie w procesie karnym, ponieważ kluczem do spraw jest to, kto i w jakim zakresie ma je ponieść. Problem kosztów w szczególności jawi się jako istotny, gdy kosztami procesu obciąża się Skarbu Państwa, co w rezultacie oznacza, że to społeczeństwo, a nie skazany, którego zawinione zachowanie stało się przyczyną ich powstania, musi je ponieść. **W tym kontekście istotne ma również znaczenie zagadnienie związane z polityką funkcjonowania organów procesowych, bowiem określony budżet przeznaczony na prowadzenie postępowania determinuje formę i sposób dokonywanych czynności, a w konsekwencji wpływa na ich jakość (sztucznie zaniżone wydatki mogą negatywnie wpływać na dalszy bieg postępowania i jego końcowy wynik).** Warto również zastanowić się nad udzieleniem odpowiedzi na pytanie, czy wykazywane przez organy procesowe koszty pokrywają się z tymi, które są rzeczywiście ponoszone.

W tym miejscu należy wskazać, że jak dotychczas **nie wypracowano metody szacowania kosztów, natomiast metody pomiaru efektywności pozostawiają wiele do życzenia.** Obecnie trwa w Ministerstwie Sprawiedliwości dyskusja na temat nieuchronnej potrzeby wypracowania metody kalkulacji kosztów w pojedynczych sprawach karnych (tzw. **rachunkowość sprawy - ang. case accounting**) a także metodami pozwalającymi na określenie czynności wchodzących w skład procesu, co następnie ma pozwolić na oszacowanie ich kosztów i szukanie rezerw. **W związku z nieuchronną potrzebą wypracowania metod szacowania kosztów oraz doprecyzowania zakresu pojęcia sprawności postępowania, a także z uwagi na fakt, że zagadnienia te nie były dotychczas przedmiotem badań naukowych, a jedynie przedmiotem do inicjowania dyskusji, uzasadnionym wydaje się dokonanie szerszej analizy omawianej problematyki.** Zgodnie bowiem z twierdzeniami „*Zmieniemy tylko to, co zmierzmy*” i „*Nie możemy oddziaływać na coś, o czym nie wiemy*”, by **móc dokonać odpowiednich zmian, a przede wszystkim usprawnić, trzeba posiadać o nich wystarczające dane.** Celowi temu bez wątpienia może służyć m.in. analiza statystyczna i odpowiednie przetwarzanie danych. **Dopiero na tej podstawie możliwym jest sformułowanie odpowiednich wniosków, a w dalszej perspektywie dokonanie efektywnych reform, usprawnienie procesów i obniżenie ich kosztów.**